

MICHAŁ TUROŚIĆ

Uniwersytet Komeńskiego w Bratysławie

OBLIGATIO ET VOTUM: RÍMSKO-PRÁVNE REFLEXIE V KÁNONICKOM CHÁPÁNÍ OBLIGÁCIE

1. Úvod. 2. Rímsky záväzok. 3. Záväzok podľa kánonického práva. 4. Od „pacta sunt servanda“ k „fides servanda est“. 5. Kánonická normotvorba a záväzkový diskurz. 6. Princípy rímskeho obligačného myslenia v kánonickom práve. 7. Teologicko-právna syntéza: záväzok ako morálny akt. 8. Kánonické právo ako systém teologicko-právnej racionality. 9. Záver

Kľúčové slová: rímske, kánonické, právo, záväzok, sľub

1. ÚVOD

Dejiny európskej právnej kultúry sú okrem iného dôkazom toho, že rímske právo sa stalo nielen inšpiráciou moderných právnych kodifikácií, ale jeho terminológia, inštitúty či racionalitu prevzala do svojho právneho myslenia aj cirkev a stali sa imanentnou súčasťou kánonického práva. V nasledujúcom článku sa budeme venovať záväzkovému právu, ktoré je narecipovanejšou časťou rímskeho práva s ohľadom na moderné právo. Našou úlohou bude verifikácia hypotézy, podľa ktorej môžeme konštatovať, že cirkev nebola pasívna pri recepcii rímskeho práva ani v oblasti záväzkov, ale naopak kánonické právo nám ponúka jasné prieniky s rímskym právom, hoc prirodzene prenesené do patričného morálno-teologického rámca. Rímske právo chápalo obligáciu ako právny vzťah medzi veriteľom a dlžníkom spočívajúci vo vzájomných právach a povinnostiach zabezpečujúci právny rámec majetkovej výmeny. Kánonické právo naopak chápalo pojem záväzok ako akt viery a svedomia, ktorý okrem záväzku voči konkrétnej osobe v sebe neoddeliteľne zahŕňa aj záväzok voči Bohu. Naším cieľom bude v predloženom článku analyzovať práve rímsko-právne korene kánonického vymedzenia záväzku a sľubu. Primárnou metódou, ktorú budeme na tento účel používať bude komparácia. Primárne budeme porovnávať *Corpus iuris civilis* a *Decretum Gratiani*. Ide teda najmä o právno-historickú, ale aj teologicko-normatívnu analýzu. Na jednej strane sledujem vývoj a povahu pojmu obligatio v rímskom práve, na strane druhej jeho transformáciu v kánonickom prostredí, kde sa obligácia mení na votum (sľub) s vnútornou morálnou dimenziou.

Výsledkom tejto premeny je syntéza právnej racionality a morálneho poriadku, ktorá sa stala jedným z pilierov európskej právnej civilizácie.

2. RÍMSKY ZÁVÄZOK

Závazok je právne puto, ktorým sme podľa práva našej obce povinní niekomu k majetkovému plneniu¹. Objasníme si najprv jeho etymologický pôvod. Slovo obligatio pochádza zo slovesa ligare, znamenajúc niečo spojiť, prípadne zviazať. Tento pojem označoval nielen právnu ale aj morálnu povinnosť. Azda najvýznamnejšia, podľa Kasera “vo svojej podstate svojská“, rímska definícia záväzku, ktorú môžeme nájsť v Justiniánskych inštitúciách hovorí, že obligácia je právnym putom, ktorým sme podľa práva našej obce viazaní niekomu k majetkovému plneniu. Berger tvrdí, že tento pojem vystihuje nielen to priamo vyjadrené „právne puto“, ale aj morálne puto². Ďalšia časť definície odkazuje na právo „našej obce“, teda na civilné právo, ktoré v rámci typovej viazanosti obmedzovalo počet uznaných záväzkov. Posledná časť, tak ako ju poznáme z domácich učebníc, hovorí o majetkovom plnení. Nemecký romanista, Kaser však dodáva: „...presnejšie vybavenie záležitosti, z ktorej vyplýva povinnosť“³. Rímske právo nám touto známou definíciou zdôrazňuje dve základné črty obligácie, a to *necessitas a vinculum*. Rimania teda svoju definíciu platného záväzku postavili na možnosti ho oprieť o platný právny dôvod (causa), ale aj vymáhateľnosť prostredníctvom žaloby. Záväzky ex contractu boli kľúčovými rímskymi počinmi v oblasti záväzkového práva, pretože umožňovali organizovať hospodárske a spoločenské vzťahy na základe dobrovoľného konsenzu. V primárnych prameňoch rímskeho práva nemôžeme v tomto smere opomenúť dôraz na dobrú vieru (bona fides). Digesta v dobre známom fragmente pripomínajú: In omnibus contractibus fides servanda est, „Vo všetkých zmluvách treba zachovať dobrú vieru“. Týmto spôsobom sa rímske právo postupne odpútava od čisto formálneho modelu k hodnotovému chápaniu spravodlivosti a dôvery medzi zmluvnými stranami. Hoci rímske právo bolo v zásade sekulárne a orientované na vonkajšie správanie, v oblasti záväzkového práva sa už aj v ňom objavujú morálne komponenty, ktoré neskôr cirkev rozvinula do etického systému. Prvým z nich je pojem fides, chápaný

¹ Inst. 3, 13 Nunc transeamus ad obligationes. obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei, secundum nostrae civitatis iura.

² To okrem iného dokazujú podľa nášho názoru niektoré typy záväzkových vzťahov ako sú napr. solidárne záväzky prípadne inštitút ručenia či rímska koncepcia pôžičky ako pôvodne prísne lukratívneho, priateľského kontraktu. A. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American philosophical society, 1991, s. 603.

³ Tento, možno neurčitejší preklad, dáva priestor na chápanie záväzku nielen ako pozitívneho plnenia spočívajúceho v majetkovej výmene, ale aj iných druhov plnení, ktoré môžu spočívať v určitej, samozrejme peniazmi oceneniteľnej činnosti, prípadne opačne v nekonaní. Dokonca je možné z tohto prekladu cítiť aj akúsi určitejšiu hrozbu sankcie v prípade nesplnenia záväzku. Podľa Kasera táto definícia totiž pravdepodobne nie je výsledok poklasického právneho myslenia. „...ale ide o dozvuk zo skorších čias, kedy ešte obligácia predpokladala, že dlžník padne do moci veriteľa“. K tomu pozri: M. Kaser, R. Knütel, *Römisches Privatrecht*. München: C.H. BECK, 2008, s. 171.

ako dobrá viera, ktorá zároveň ale symbolizovala aj dôveru a spoľahlivosť, ktorá má nielen právnu, ale aj spoločenskú hodnotu. V rímskej spoločnosti sa porušenie fides vnímalo ako spoločenské previnenie, hoci nie vždy právne sankcionovateľné⁴. Druhým prvkom je aequitas. Išlo o zásadu spravodlivosti a slušnosti, ktorú právnici používali aj pri výklade záväzkov.⁵ Ulpianus ju opisuje ako „konštantnú a trvalú vôľu dávať každému, čo mu patrí“ (constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi). Tento ideál spravodlivosti mal výrazný vplyv na neskoršie kánonické chápanie záväzku ako aktu spravodlivosti voči Bohu aj človeku. Rímske záväzkové právo tak vytvorilo princípy, ktoré cirkev neskôr prijala a reinterpretovala v duchu kresťanskej morálky. Záväzok sa tak stáva nielen právnym inštitútom, ale aj symbolom dôvery, vernosti a čestnosti, teda hodnôt, ktoré sa v kánonickom práve povyšujú na teologické cnosti.

3. ZÁVÄZOK PODEA KÁNONICKÉHO PRÁVA

Kým rímske právo definovalo záväzok (obligatio) ako právne puto medzi dvoma osobami, kresťanské myslenie už od počiatku chápalo záväzok v širšom horizonte ako morálny a duchovný vzťah človeka voči Bohu a blížnemu. Prvé cirkevné texty zdôrazňovali, že vernosť sľubu patrí k základným prejavom spravodlivosti a pravdivosti človeka. Svätý Augustín napríklad upozorňuje, že „sľub, ktorý bol daný Bohu, je svätý, pretože sa týka večnej pravdy“⁶. V prostredí stredovekého kánonického práva sa pojem záväzku postupne presúva z roviny občianskej na roviny eticko-religiózne. V centre tohto posunu stojí pojem *votum*, teda sľub daný Bohu. *Decretum Gratiani*, ktoré bolo zostavené okolo roku 1140, poskytuje prvú systematickú kánonickú definíciu sľubu: „Sľub je prisľúbenie dané Bohu o dobre, ktoré je možné a lepšie.“⁷ Z tejto definície vyplývajú tri zásadné prvky: a) adresát sľubu je Boh, nie človek, b) sľub sa týka morálneho dobra a c) sľub má záväzný charakter, ktorý viaže svedomie. Gratian teda vychádza z rímskej pojmovej presnosti, ale zároveň posúva ťažisko zo sféry právneho donútenia do sféry vnútornej zodpovednosti. Kánonické právo tak rozširuje pojem záväzku o jeho duchovnú dimenziu, pričom nejde len o právny vzťah medzi osobami, ale o akt svedomia, ktorým sa človek zaviazuje Bohu alebo komunite Cirkvi.

4. OD „PACTA SUNT SERVANDA“ K „FIDES SERVANDA EST“

Rímske právo stálo na zásade *pacta sunt servanda*, teda dohody musia byť zachované. Táto zásada bola nielen normou práva, ale aj výrazom základnej dôvery, ktorá

⁴ F. Wieacker, *Römische Rechtsgeschichte*. München: C.H. Beck 1988, s. 223.

⁵ W. Ullmann, *The Medieval Idea of Law*. London: Methuen 1946, s. 37.

⁶ (Promissio Deo facta sancta est, quia ad veritatem aeternam pertinet) Augudtinus, *De mendacio*, c. 15. In: PL 40, 516.

⁷ *Votum est promissio Deo facta de bono possibili et meliori*. *Decretum Gratiani*, C.22 q.4 c.

udržiava spoločenský poriadok. Cirkev tento princíp prijala, ale reinterpretovala ho teologicky: záväzok musí byť zachovaný nielen preto, že je právne platný, ale preto, že záväznosť vyplýva z morálneho princípu vernosti (*fides*). Tento posun je viditeľný už u scholastikov 12. a 13. storočia. Tomáš Akvinský vo *Summa Theologiae* (II–II, q.88, a.3) vysvetľuje: „Sľub je prisľúbenie dané Bohu⁸; zaväzuje mocou cnosti nábožnosti. Zároveň však kánonické právo zachováva právne formy rímskej tradície. Gratian i jeho nasledovníci (napr. Rufinus, Huguccio) sa opierajú o logiku *consensus facit obligationem*, teda „súhlas vytvára záväzok“.⁹ Súhlas vôle (*consensus*) má teda rovnaký právny účinok ako v rímskom kontrakte, ale jeho obsah je odlišný: v kánonickom práve ide o úmysel konať dobro a zachovať vernosť Bohu. Tento teologický prevrat možno vyjadriť jednoduchým posunom: rímske právo: *pacta sunt servanda* (dohody treba dodržiavať, pretože poriadok spoločnosti to vyžaduje), ale aj kánonické právo: *fides servanda est* (sľuby treba zachovávať, pretože vernosť je cnosť). Tým sa z právnej zásady stáva morálna norma s teologickým obsahom. Kánonické právo tak prevzalo mnohé z rímskych právnych pojmov, najmä v oblasti zmlúv (*contractus*). V stredovekých komentároch k *Decretum Gratiani* sa často nachádza rozlišovanie medzi ľudskou zmluvou (*contractus humanus*) a božskou zmluvou (*votum divinum*).¹⁰ Rozdiel však spočíva v cieľovej orientácii. Rímska obligácia mala za cieľ vynútiťnú spravodlivosť medzi ľuďmi, zatiaľ čo kánonická obligácia, ktorú reprezentoval sľub, má za cieľ morálnu dokonalosť človeka a úctu k Bohu. Kým rímske právo poznalo sankcie v podobe žaloby a odškodnenia, kánonické právo pozná sankciu v svedomí. Porušenie sľubu je hriech, ktorý si vyžaduje pokánie. Táto zmena cieľa a sankcie ukazuje, že cirkev síce neodmietla právny model záväzku, ale ho premenila na prostriedok duchovného rastu. Záväzok sa stal aktom, ktorý zjednocuje právny rozum a morálnu vôľu.

5. KÁNONICKÁ NORMOTVORBA A ZÁVÄZKOVÝ DISKURZ

V období 12. až 14. storočia sa vďaka Gratianovej škole a glosátorom začína rozvíjať systematické spracovanie kánonickej teórie záväzkov. Pápežské dekretálie, napríklad Gregora IX. (*Liber Extra*), opakovane potvrdzujú, že aj zmluvy uzavreté mimo formálneho rámca môžu byť záväzné, ak sú uzavreté v dobrej viere (*ex bona*

⁸ *Votum est promissio Deo facta; obligat autem per virtutem religionis*. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, II–II, q.88, a.3. Ed. Leonina, t. 9 Záväzok teda nadobúda morálno-teologickú kvalitu, pretože jeho porušenie nie je len právnym deliktom, ale aj hriechom proti cnosti spravodlivosti a nábožnosti. Akvinský zdôrazňuje, že vernosť danému slovu je zároveň formou spravodlivosti, *iustitia in verbo*.

⁹ *Decretum Gratiani*, D.45 c.1.

¹⁰ Obe formy záväzku majú spoločné základné znaky: vyžadujú úmysel, predmet a súhlas. Rímske právo vyžadovalo, aby predmet bol možný, dovolený a určený (*res licita, possibilis, determinata*); podobne kánonické právo požadovalo, aby sľub smeroval k „dobru možnému a lepšiemu“ (*bonum possibile et melius*). K tomu pozri: S. Kuttner, *Harmony from Dissonance: An Interpretation of Medieval Canon Law*. Latrobe, 1960, s. 78.

fide contractus).¹¹ Scholastické rozbery záväzku (napr. u Huguccia alebo Henrica de Segusio, zvaného Hostienzis) sa snažia zosúladiť dve tradície. V prvom rade išlo o rímsky právny realizmus, ktorý sa zaujíma o formu, obsah a sankciu a v druhom rade o kresťanský morálny idealizmus, ktorý zdôrazňuje úmysel, vernosť a česťnosť. Výsledkom je komplexný systém záväzkov, ktorý presahuje hranice práva a zasahuje do teológie, filozofie i etiky.

6. PRINCÍPY RÍMSKEHO OBLIGAČNÉHO MYSLENIA V KÁNONICKOM PRÁVE

Pojem bona fides patrí k najstarším a najvplyvnejším kategóriám rímskeho záväzkového práva. V klasickom rímskom myslení predstavovala *bona fides* kritérium správania v kontraktných vzťahoch: nešlo len o formálne splnenie zmluvy, ale aj o česťnosť, dôveru a poctivosť pri plnení záväzku. Bona fides sa stala nástrojom, ktorým sa právo priblížilo k spravodlivosti (aequitas). Kánonické právo tento princíp prijalo, no dalo mu hlbší, morálno-teologický obsah. V rímskom práve sa postupne stal rozhodujúcim prvkom pri vzniku zmluvy konsenzus. Už Gaius poznamenal, že „zmluva vzniká zo súhlasu, nie zo slov“¹². Tento prelom znamenal odklon od formalizmu k intencionalizmu, na základe ktorého právny úkon vychádza z vôle strán. Kánonické právo tento princíp prebralo, ale opäť ho morálne prehĺbilo. Podľa Gratiana sa platnosť záväzku odvíja od úprimného úmyslu a vnútorného súhlasu, nie od vonkajších formalít: „Súhlas vytvára záväzok“¹³. Tento výrok, ktorý sa často pripisuje rímskym glosátorom, sa stal jedným z najznámejších kánonických princípov. V manželskom práve Cirkvi získal dogmatickú hodnotu, nakoľko súhlas tvorí manželstvo¹⁴ a stal sa základom celého právneho systému vzťahov, v ktorých sa rešpektuje slobodná vôľa človeka ako prejav Božieho obrazu. Scholastici (najmä Rufinus a Huguccio) vysvetľovali, že skutočný súhlas predpokladá zjednotenie vôle a rozumu, teda že zmluva či sľub sú záväzné len vtedy, ak sú vedome a slobodne chcené. Takto sa rímska zásada consensus facit obligationem stáva teologickým princípom: človek sa zaväzuje preto, že chce konať dobro a jeho vôľa smeruje k Božiemu poriadku. V modernom jazyku možno povedať, že rímsky „konsenzuálny model záväzku“ sa v kánonickom práve premenil na model svedomitého rozhodnutia. Právna vôľa sa stáva zároveň morálnou.

V rímskom práve mala causa zásadný význam: bola právnym dôvodom, prečo záväzok vzniká. Zmluva bez rozumnej príčiny bola považovaná za neplatnú. Digesta

¹¹ Tento princíp je priamym dedičstvom rímskeho ius gentium a zároveň predobrazom moderného princípu dobrej viery v zmluvných vzťahoch. Kánonické právo tak položilo základy pre novodobé chápanie morálnej záväznosti právneho úkonu, ktorá pretrváva dodnes v katolíckej morálnej teológii aj v civilnom práve. K tomu: Liber Extra, X 1.35.1 (De pactis).

¹² contractus ex consensu nascitur, non ex verbis. G. III, 136.

¹³ consensus facit obligationem. Decretum Gratiani, D.45 c.1.

¹⁴ Liber Extra, X 4.1.27 (De sponsalibus).

uvádzajú: „Causa je dôvod záväzku“¹⁵. Rímski právnici rozlišovali *causa civilis* (právnú príčinu) a *causa naturalis* (morálnu či spoločenskú príčinu). Toto rozlíšenie umožnilo cirkvi rozvinúť vlastnú doktrínu o mravnej oprávnenosti záväzkov. V *Decretum Gratiani* sa *causa* spája so zásadou, že žiadny záväzok nemôže byť platný, ak je proti Božiemu zákonu alebo dobrým mravom¹⁶. Preto sa záväzok založený na nespravodlivosti alebo podvode považoval nielen za neplatný, ale aj za hriešny. Tomáš Akvinský v *Summa Theologiae* vysvetľuje, že *causa voti* (dôvod sľubu) musí byť „dobré a možné dobro“ (*bonum possibile et honestum*)¹⁷.

Okrem už vyššie uvedeného je potrebné spomenúť aj princíp *iustitia*, ktorý tvoril základ celého rímskeho i kánonického právneho myslenia. Ulpianova definícia spravodlivosti ako „stála a trvalá vôľa dávať každému, čo mu patrí“ „sa stala univerzálnou“¹⁸. V rímskom práve mala *iustitia commutativa* (spravodlivosť výmeny) zaručiť rovnosť medzi stranami záväzku. Cirkev tento princíp prijala, no doplnila ho o *iustitia legalis et divina*, spravodlivosť voči Bohu. Porušenie záväzku je preto nielen nespravodlivosťou voči človeku, ale aj urážkou Božej vernosti. Akvinský zdôrazňuje, že sľub patrí k úkonom spravodlivosti, pretože ide o „splatenie dlhu pravdy a dobra“ (*debitum veritatis et bonitatis*)¹⁹. Tým sa teda definitívne spája právo a teológia. Záväzok prestáva byť len právnym „putom“ a stáva sa spojením rozumu, vôle a viery.

7. TEOLOGICKO-PRÁVNA SYNTÉZA: ZÁVÄZOK AKO MORÁLNY AKT

V kánonickom chápaní je záväzok predovšetkým aktom ľudskej vôle, ktorý sa dotýka nielen vonkajšieho právneho poriadku (*forum externum*), ale aj vnútorného fóra svedomia (*forum internum*). Tým sa kánonické právo odlišuje od rímskeho, ktoré bolo orientované výlučne na vonkajšiu vynútiteľnosť. Gratian už vo svojom *Decretum* pripomína, že nie každý skutok, ktorý je právne dovolený, je zároveň dovolený morálne: „Mnohé veci sú dovolené podľa ľudského práva, no zakázané podľa

¹⁵ *Causa est obligandi ratio*. D. 2.14.7.2.

¹⁶ *Decretum Gratiani*, C.22 q.4 c.1.

¹⁷ Inak by záväzok odporoval prirodzenému i Božiemu poriadku. Týmto spôsobom sa *causa* v kánonickom práve stáva kritériom morálnej legitimacy právneho úkonu. Rímske „prečo“ záväzku sa tak mení na teologické „načo“ záväzku. Záväzok je platný len vtedy, ak smeruje k dobru a spásu. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, II–II, q.88, a.2.

¹⁸ *constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*. D.1.1.10.

¹⁹ Záväzok teda nie je iba nástrojom rovnováhy, ale aj cestou k morálnemu poriadku. Takto sa rímsky pojem spravodlivosti transformuje na teologickú kategóriu, ktorá spája právo, morálku a vieru do jedného systému. Všetky štyri princípy, teda *bona fides*, *consensus*, *causa* a *iustitia* prešli v kánonickom práve zásadnou premenou. Cirkev ich neprevzala mechanicky, ale prečistila ich od formalizmu a prepojila s teologickou antropológiou: človek ako obraz Boží je schopný pravdy, vernosti a spravodlivosti, preto jeho právne záväzky majú aj vnútorný, duchovný rozmer. Kým v rímskom práve predstavovali tieto princípy normatívnu štruktúru správania, v kánonickom práve sa stávajú cnostnými zásadami morálneho života. K tomu pozri: Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, II–II, q.88, a.3.

Božieho“²⁰. Tým sa otvára priestor pre dvojúrovňovú normativitu. V prvom rade právna záväznosť, ktorá pôsobí navonok a je predmetom cirkevného súdu. Zároveň, morálna záväznosť, ktorá sa dotýka svedomia a zodpovednosti pred Bohom. Tomáš Akvinský preto učí, že sľub (votum) zaväzuje nie preto, že by bol uložený zvonka, ale preto, že je dobrovoľne prijatý záväzok pred Bohom: „Sľub zaväzuje mocou cnosti nábožnosti, pretože je prisľúbením daným Bohu“²¹. Tak sa rodí pojem „morálneho záväzku“ (obligatio moralis), ktorý prekračuje hranice práva a zasahuje do oblasti etiky a spirituality. Kánonické právo uznáva, že človek môže byť viazaný aj vtedy, keď jeho záväzok nie je právne sankcionovateľný. Ak totiž vznikol z úprimného úmyslu konať dobro, zaväzuje jeho svedomie. Záväzok ako služba spravodlivosti a viery. Záväzok je v kánonickej tradícii chápaný ako služba spravodlivosti a vernosti, teda ako konanie, ktoré odráža Boží poriadok. V Summa Theologiae Akvinský tvrdí, že sľub je aktom cnosti spravodlivosti (iustitia), pretože zabezpečuje, aby človek plnil, čo prisľúbil: „K spravodlivosti patrí dávať, čo je dlžné, a medzi tieto dlhy patrí aj plnenie sľubov Bohu“²². Záväzok má teda teologický cieľ: nejde len o zachovanie právneho poriadku, ale o uskutočnenie Božej vôle v ľudských vzťahoch. Rímsky ideál utilitas publica (verejný prospech) sa v kánonickom prostredí premieňa na zásadu podľa ktorej, spása duši je najvyšší zákon²³. Rímske právo vychádzalo z predstavy, že záväzok je výsledkom racionálneho úkonu, teda dohody dvoch strán, ktoré chcú dosiahnuť rovnováhu výmeny. Kánonické právo však k tomu pridáva psychologicko-teologickú dimenziu: záväzok je zároveň aktom vnútornej vernosti (fides). Podľa Akvinského je fides viac než len česťnosť; je to totiž stálosť vôle v pravde (constantia voluntatis in veritate)²⁴. Tento pojem prehlbuje chápanie záväzku: porušenie sľubu už nie je len porušením dohody, ale rozbitím vnútorného poriadku pravdy. Kánonické právo preto zdôrazňuje aj potrebu úmyslu a rozvahy pri prijímaní sľubu. Gratian pripomína, že votum inconsultum, teda sľub bez rozmyslu, nie je Bohu milý, pretože nie je prejavom racionálnej vôle, ale nerozumného afektu²⁵. Tým sa kánonické právo dostáva do blízkosti Aristotelovej etiky, ktorá chápe cnosť ako rovnováhu medzi vôľou a rozumom. Záväzok teda nie je len vonkajší čin, ale aj proces vnútornej formácie človeka. Človek sa prostredníctvom verného plnenia záväzkov stáva morálne zrelým, a teda realizuje svoju slobodu správnym spôsobom.

²⁰ Multa sunt licita iure humano quae prohibentur iure divino. Decretum Gratiani, D.1 c.7.

²¹ Votum obligat per virtutem religionis, quia est promissio Deo facta. Thomas Aquinas, Summa Theologiae, II–II, q.88, a.3.

²² Ad iustitiam pertinet reddere debitum, inter quae est et reddere Deo vota. Thomas Aquinas, Summa Theologiae, II–II, q.58, a.1.

²³ salus animarum suprema lex. Táto transformácia ukazuje, že Cirkev chápe právny poriadok ako prostriedok spásy, nie ako autonómny cieľ. Každý záväzok má byť hodnotený podľa toho, či vedie k dobru, pokoju a spravodlivosti a nie len podľa formálnej platnosti. V tomto zmysle sa v kánonickej tradícii prelína etická teleológia s právnou racionalitou: záväzok sa stáva službou viery, teda konkrétnym prejavom lásky k Bohu a k blížnemu. Viera, pravda a stabilita vôle: psychologická dimenzia záväzku.

²⁴ Thomas Aquinas, Summa Theologiae, II–II, q.109, a.3.

²⁵ Decretum Gratiani, C.22 q.4 c.2.

8. KÁNONICKÉ PRÁVO AKO SYSTÉM TEOLOGICKO-PRÁVNEJ RACIONALITY

Kánonické právo predstavuje jedinečnú syntézu právnej formy a morálneho obsahu. Od rímskej tradície preberá logickú štruktúru, kategórie a systematiku, ale naplňa ich novým duchovným obsahom. Rímska obligatio bola „vinculum iuris“, ako sme už naznačili, právnym putom; kánonická obligácia je vinculum caritatis naopak putom lásky, ktoré spája človeka s Bohom. Právne pravidlá sa v kánonickom práve stávajú morálnymi normami, pretože ich cieľom nie je len poriadok, ale dobro a spása. Tento model možno označiť ako „teologicko-právnu racionalitu“. Z rímskeho práva pochádza racionálna štruktúra a pojmová presnosť, zatiaľ čo z teológie pochádza hodnotový obsah, zameraný na cnosť, úmysel a vieru. Takto sa kánonické právo stáva mostom medzi právom a etikou. V ňom nachádzame odpoveď na otázku, ako môže byť právo nielen donucovacím nástrojom, ale aj prostriedkom morálnej formácie. Ako to výstižne zhrnul Walter Ullmann, Cirkev sa stala miestom, „kde sa právo premenilo na etiku a etika sa institucionalizovala v práve“²⁶. A práve v oblasti záväzkov tento proces dosiahol svoju najdokonalejšiu podobu. Teologicko-právna syntéza kánonického záväzkového myslenia môže byť zhrnutá do troch bodov. Prvý bod hovorí o tom, že právny základ, teda záväzok má formálnu štruktúru, ktorú cirkev prebrala z rímskeho práva. Druhý dôležitý moment je jeho morálny obsah. Záväzok je aktom cnosti, ktorý zaväzuje svedomie a vôľu. Nesmieme opomenúť ani tretí bod. Ide o duchovný cieľ, nakoľko cieľom záväzku je dobro a spása, nie len právna istota. Kánonické právo tak predstavuje kulminálny bod vývoja rímskej právnej tradície: záväzok sa mení z technického pojmu na morálnu realitu, kde sa stretávajú právo, rozum a viera.

9. ZÁVER

Z historicko-právnej perspektívy možno povedať, že rímske právo položilo základy všetkých neskorších právnych systémov Európy svojou mimoriadnou racionalitou, pojmovou presnosťou a dôsledným chápaním spravodlivosti. Kánonické právo na tieto základy nadviazalo, no zároveň ich rozvinulo do nového duchovného rozmeru: do sveta, kde sa právna povinnosť stretáva s morálnou zodpovednosťou a záväzok sa stáva prejavom viery. V rímskom práve bola obligatio chápaná ako „vinculum iuris“, právne puto, ktorým sa človek viaže k inému subjektu. V kánonickom práve však tento pojem nadobúda novú kvalitu: stáva sa „vinculum conscientiae“, teda putom svedomia, ktoré spája človeka s Bohom. Cirkev týmto posunom premenila právo z nástroja donútenia na nástroj morálnej formácie. Kánonická teória záväzku spája dve línie, ktoré sa v dejinách európskeho myslenia zriedkavo zjednotili: právnu racionalitu a morálnu teleológiu. Právne normy, ktoré vznikli z rímskej tradície, sa v Cirkvi transformovali na normy morálne. Tie sú záväzné nielen vo

²⁶ W. Ullmann, *The Medieval Idea of Law*. London: Methuen, 1946, s. 63.

vonkajšom konaní, ale aj vo vnútornej vôli. Takto sa *pacta sunt servanda* zmenilo na *fides servanda est*, čím sa právna zásada povýšila na cnosť vernosti. Táto syntéza má hlboký kultúrny význam. Vďaka nej sa európske právne myslenie vyvíjalo ako dialóg medzi rozumom a vierou, medzi vonkajším poriadkom a vnútorným presvedčením. V oblasti záväzkového práva to znamenalo, že právny úkon prestal byť iba výsledkom zmluvného súhlasu, a stal sa aj morálnym úkonom človeka ako slobodnej osoby, ktorá sa vedome zaviazala k dobru. Moderné právo, ktoré čerpá z rímskej i kánonickej tradície, dodnes nesie stopy tejto syntézy. Myšlienky dobrej viery (*bona fides*), spravodlivosti (*iustitia*), a úprimného úmyslu (*consensus*), ktoré formovali kánonické právo, zostávajú živé aj v dnešných civilných kódexoch. Ich korene však siahajú hlbšie, a to až k viere, že pravý záväzok je nielen právnou, ale aj morálnou skutočnosťou. Kánonické právo teda nepredstavuje odklon od rímskej právnej tradície, ale jej duchovné naplnenie. Jeho zásada *salus animarum suprema lex* je najvyšším vyjadrením tejto premeny: právo má slúžiť človeku, aby mohol naplniť svoj morálny a duchovný cieľ. V tomto zmysle zostáva kánonické právo živým dôkazom toho, že spravodlivosť bez viery je prázdna, a viera bez spravodlivosti je slepá.

Záverom tak potvrdzujeme, že kánonické právo nielen zachovalo dedičstvo Ríma, ale ho pretvorilo na univerzálny jazyk morálnej zodpovednosti jazyk, ktorý v rôznych formách prežíva v západnom právnom a etickom myslení dodnes.

BIBLIOGRAFIA

- Berger A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia: The American Philosophical Society 1991.
 Ullmann W., *The Medieval Idea of Law*, London: Methuen 1946.
 Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*.
 Kuttner S., *Harmony from Dissonance: An Interpretation of Medieval Canon Law*, Latrobe 1960.
 Rufinus, *Summa Decretorum*.
 Augustinus, *De mendacio*.
 Wieacker F., *Römische Rechtsgeschichte*, München: C.H. Beck 1988.
 Kaser M., Knütel R., *Römisches Privatrecht*, München: C.H. Beck 2008.

OBLIGATIO ET VOTUM: ROMAN LEGAL REFLEXIONS IN CANON VIEW OF OBLIGATION

Summary

The article analyzes the Roman-legal roots of the canonical understanding of obligation and vow, examining how the legal concept of obligation was transformed into a moral-theological notion. The author compares Roman sources, primarily the *Corpus iuris civilis*, with the *Decretum Gratiani* to demonstrate that the church not only received Roman legal institutions but reinterpreted them within the framework of Christian ethics. The Roman obligatio as *vinculum iuris*, a legal bond between creditor and debtor was reshaped in canonical thought into *vinculum conscientiae* and *vinculum caritatis*, a bond of conscience and love toward God. While Roman law emphasized the principle *pacta sunt servanda*, canon law transformed it into the moral imperative *fides servanda est*. Thus, canon law

synthesizes legal rationality and moral teleology, making obligation not merely a legal but also a spiritual act of the human person. The study highlights that principles such as *bona fides*, *iustitia*, and *consensus facit obligationem* have endured in modern legal systems, confirming the role of canon law as a bridge between law and faith.

Key words: roman, canon, law, obligation, vow

OBLIGATIO ET VOTUM: REFLEKSJE O PRAWIE RZYMSKIM W KANONICZNYM ROZUMIENIU OBOWIĄZKU

Streszczenie

Artykuł analizuje rzymskoprawne korzenie kanonicznego rozumienia zobowiązania i ślubu, śledząc, jak pojęcie prawne zobowiązania przekształciło się w płaszczyznę moralno-teologiczną. Autor porównuje źródła rzymskie, przede wszystkim *Corpus Iuris Civilis* z *Decretum Gratiani*, aby pokazać, że Kościół nie tylko przejął rzymskie instytucje prawne, ale także zinterpretował je na nowo w duchu etyki chrześcijańskiej. Rzymskie zobowiązanie jako *vinculum iuris*, czyli więź prawna między wierzycielem a dłużnikiem, w myśleniu kanonicznym zmienia się w *vinculum conscientiae* i *vinculum caritatis*, czyli więź sumienia i miłości do Boga. Podczas gdy prawo rzymskie kładło nacisk na zasadę *pacta sunt servanda*, prawo kanoniczne przekształciło ją w moralny imperatyw *fides servanda est*. Prawo kanoniczne syntetyzuje w ten sposób racjonalność prawną i teleologię moralną, a zobowiązanie staje się nie tylko aktem prawnym, ale także duchowym aktem człowieka. Przedstawiony artykuł podkreśla, że zasady, takie jak: *bona fides*, *iustitia* i *consensus facit obligationem* przetrwały również w nowoczesnych kodeksach prawnych, dzięki czemu prawo kanoniczne potwierdza swoją rolę pomostu między prawem a wiarą.

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, prawo kanoniczne, zobowiązanie, obietnica

O Autorovi

Michał TUROŚK vyštudoval Právnickú fakultu UMB v Banskej Bystrici. Pôsobí na Katedre rímskeho a cirkevného práva Univerzity Komenského v Bratislave. Jeho vedecký záujem sa sústreďuje na rímske právo s osobitným dôrazom na rímske záväzkové právo.

ORCID: 0900-0000-6985-2277

Kontakt e-mail: michal.turosik@umb.sk